

Jul

Julen började långt innan, när jag först tänkte på saker som jag kanske skulle få och som jag skulle vilja ha. Och ibland sjöng mamma:

*Om Pappa ville ge Ja en femöring, vet Mamma,
då skulle Ja bli så glá, så glá, så glá!
Då skulle Ja köpa så mycke' mé desamma,
ja, Ja skulle köpa allt va' Ja vill ha.*

*En docka, en stor, som kan blunda å kan titta
mé kläder så fina sku'll-ja köpa åt Ja.
Å gräddkarameller Ja skulle ge åt Britta
å hon skulle bjuda Ja när Ja vill ha!*

*Å Mamma skulle få en ny hatt å en ny kappa
å Ja skulle få en muff, som Stina har.
Å sen skulle Ja visa alltihop för Pappa
å ge Pappa pengarna som sen va' kvar.*

Och medan mamma sjöng, tänkte jag på kappan jag verkligen skulle köpa åt mamma och dockan som kan blunda, men jag skulle inte ge pappa pengarna som sedan blev kvar.

Varje gång det blev advent tog mamma fram alla tomtarna och ljusen. Det bästa var den vita bonaden med en bild av tomtemor som rörde i grytan och av alla smånissarna som stod bredvid. En gång bad jag mamma hjälpa mig att skriva till tomten att han skulle ta med dem nästa gång. Mamma och jag gick ut tillsammans och jag fick lägga brevet i brevlådan vid Konsum. Varje dag efter det, längtade jag tills mamma skulle säga att klockan var elva snart och när den äntligen var det sprang jag förbi Skogsstigen, ned till brevlådan, lyfte på locket och tittade efter brev. Så en dag låg där ett kort med bild på tomten och med venlig hilsen till Flickan Doris.

Han skrev inget om tomtemor och tomtebarnen men det gjorde inget. Jag hade fått post igen. Det var det bästa på hela dagen, när jag sprang nedför Skogsstigen. Förbi utedasset på höger sida, förbi översnöade hallonsnåren, förbi huset jag var så rädd för, där de sa att det bodde en häxa, fastän jag visste att det bara var tant Kamrén, förbi sista biten där Karin och jag brukade leka.

När jag sprang till den blå plåtbrevlådan som pappa målat Box 245 b på, var det bara den jag såg. I den kunde det vara ett roligt kort från moster Signe, eller ett brev med gåtor eller fina tidningsbilder i. Det kunde vara ett brev från moster Mary med en klippdocka från Allers. Det kunde vara ett pris från en teckningstävling. Det kunde vara någonting som var så bra att

ingen ens kunde tänka sig det, men som låg där, längst ned på botten av lådan. Jag måste hämta posten direkt när den kom, så att inte locket blåste upp och posten försvann, så att inte regnet trängde sig in genom hålet i ena hörnet och suddade ut allt som stod på posten, så att inte någon annan gick dit och tog vår post.

Före jul var det allra viktigast att springa dit så fort brevbäraren varit där.

Före första advent kom alltid paketet från moster Signe i Stockholm. Det kom en brun lapp i brevlådan och mamma och jag gick på posten och hämtade ett jättestort paket. Det var alltid så stort att vi knappt kunde få hem det på sparken. Det stora, bruna paketet fick jag öppna direkt. I det fanns ett adventspaket som jag fick öppna före julafton. Det var det bästa paketet av alla.

Och så var det massor av andra paket som skulle öppnas på julafton. Ett till mamma och ett till pappa, ett till moster Mary och alla de andra till mig. Moster Signes handstil på alla och moster Signes fina papper med tomtar och moster Signes hemligheter i alla.

I Stockholm fanns allt som inte fanns i Härnösand.

Från Stockholm kunde det komma en svart burk med guldbokstäver där det stod Crème. När man öppnade den hoppade en jättelång tygorm ut. Och när man stoppade moster Signes sockerbitar i kaffekoppen började det ryka. I paketet kunde det vara en mjuk mössa som moster Signe stickat eller en mycket finare docka än någon annan hade, eller en bajskorv eller dagmask i plast. Det kunde vara en ny Skratt-Maja-bok eller en Morfar Ginko-skiva. Det kunde vara allting. Och hela tiden medan jag tittade på de öppnade paketerna visste jag det. Innan det blev jul gick pappa ut i skogen, grävde i snön och tog fram klippris som vi hängde upp under lamporna och så tog han en adventsgran till mig. Den var bara min och vi klädde den med ljushållare och adventsljus och med några garntomtar. Ingen annan hade en adventsgran, bara jag.

En jul gjorde pappa en stor julbock. Medan han snidade kroppen i trä och sedan målade klövarna svarta, låg halmen i blöt i hinkar. Det luktade blöt halm i köket och pappa var nykter. Varje kväll flätade han halm. Fläta på fläta på fläta som han klistrade fast på träkroppen. Mamma var arg. Vi är väl inga tattare heller, sa hon. Det är snart jul och vi har halm över hela köket. Men när hela bocken var omsluten av små halmflätor och pappa trätt på flätor också på ståltrådarna som han gjort hornen av, var det den finaste julbock mamma och jag någonsin sett.

Mamma bakade marängerna och rånen, pepparkakor med strösocker ovanpå, syltkakor med drottningssylt och glasyr, drömmarna och schackrutorna och finska pinnarna, vetelängden och sockerkakan. Hon låg på knä och skurade alla golv och bytte gardiner och tyg på lampskärmarna och stolsitsarna. Hon skurade kalltrappens alla tjugosju trappsteg och tog loss den fastnubbade trasmattan och skurade den också innan hon nubbade fast den igen. Hon fernissade golven och gnuggade skåpdörrarna rena. Hon torkade ur skåpen och bytte hyllremsor och lade in nytt papper. Hon tog fram toppmossan hon plockat till adventsstaken och tog ned de vanliga bonaderna och satte upp fler julbonader än Tomtemor. Hon borstade bron ren från snö och bredde ut granriset på marken nedanför. Hon putsade kopparen och

strök juldukarna och plockade fram jullådan med papperstomtarna och knöt fast dem i lampor. Hon letade fram pengarna hon gömt och köpte julklappar och slog in dem i papperet hon vikt ihop från året innan. Däremellan jobbade hon extra på Skolan och extra hos alla som ville ha julstadat och extra i Modigs kök och tyckte att det var allra roligast där, för att alla flickorna som var expediter tyckte att hon var så glad och att det var som bakelser när hon bredde smör på skorpor och ställde fram åt dem.

På kvällarna satte hon pappa och mig i arbete. När vi satt oss ned för att putsa silvret eller koppardunkarna eller måla dit nya ögon på tomtarna, ropade mamma åt oss att det där kunde vi göra medan vi vilade. Då tittade pappa och jag på varandra och så log vi. Sätt dig ned en stund Ingegerd, sa pappa, medan mamma bara sprang fortare.

Varje jul dammade pappa och jag alla böckerna. En efter en lyfte vi ut dem ur bokhyllan, skakade dem och strök sedan med dammtrasan över de samlade boksidorna.

De med guld var finast. En del var alldeles mjuka att ta i. En bok var ljusbrun och om man la den i knäet och slog upp den kom man till stora bilder som var som pappersdockor. Man kunde vika upp magen och där inuti var det rött och gult och blått, som slingrande vägar och kullar. Man kunde vika upp armen eller benet eller huvudet och överallt fanns det någonting inuti och inuti det fanns ännu mer och ännu mer. Så där ser jag ut inuti, tänkte jag när mamma och pappa inte var där och jag tittade själv i boken.

Men det fanns en ännu finare bok som pappa och jag brukade titta i tillsammans. Det var den största, tjockaste bok jag någonsin sett. Överallt i den fanns bilder på en liten pojke, ibland var han omgiven av jättar som såg argt på honom, ibland var det han som var jätte och små dockmänniskor stod runt omkring honom och hade spänt fast honom på marken. Han heter Gulliver, sa pappa. När du blir större kan du läsa om honom och hans äventyr. Men bäst är Jack London, sa pappa också, han kan berätta han. Ingen är som Jack London.

När pappa och jag dammade bokhyllan, lade mamma lutfisken i blöt eller bytte vatten på den och la in sillen och rullade och stekte köttbullarna och kokade knäcken. På röda lackbrickan som jag hade åkt på pappas isbana med ställde mamma upp massor av käckformar i olika färger. Men pappa tyckte bäst om dragknäck. Då tog mamma knäcksmeten från pannan medan den fortfarande var så varm att hon måste byta hand ideligen för att inte bränna sig. Så knådade hon och drog ut den till långa strängar som hon sedan la ihop och drog ut flera gånger innan hon virade ihop den till en spiral. Ibland var det pappa som klippte den i små bitar, men oftast var det mamma. Jag ville rulla bitarna i strösockret men mamma sa att det var bäst att hon gjorde det.

När det nästan var jul gick jag och pappa ut i skogen och letade julgran. Bara den finaste skulle vi ha och vi pulsade i snön och valde länge. Oftast hade pappa sett ut någon i förväg men ibland hade någon annan hunnit ta den. Jag frös ibland och tyckte det var en bra gran vi hittat, men pappa ville vidare. Vi skulle ha den bästa granen, lång och jämn, som en sockertopp, med täta barr och en snygg topp, med tillräckligt stadiga grenar att hänga julgranssakerna i. När han till slut var nöjd, bar vi hem den i full triumf och mamma sa att pappa kunde hitta de allra bästa granarna av alla. Ingen hade så fin gran som vi alltid hade.

Men ibland dröjde det med granen och ibland fick mamma bära in alla de extra vattenhinkarna och ut alla de extra slaskhinkarna själv. Ibland drack pappa av det Elaka vattnet hela tiden och mamma grät och jag gömde mig längst in i himmelssängen och försvann långt bort.

Det skulle inte bli någon julgran det året. Det skulle inte bli någon jul.

Det kunde bli krig. När som helst kunde kriget börja. I farstun utanför Inga och Pekkas lägenhet satt det en lapp där mamma sa att det stod När kriget kommer. Varje natt innan jag somnade tänkte jag på vad jag skulle ta med mig när kriget kom. Man fick ha med sig fem saker. Jag måste ha två par trosor och så skulle jag ta dockan Sussann och Titti, mitt kaninskinnsom jag somnade med varje kväll, utom när det var försvunnet. Sedan fick man ha en sak till. Jag kunde aldrig bestämma mig för vilken jag helst ville ha med.

Men till julafton hade vi ändå granen. Det blev jul och det blev inte krig.

Och varje år låg pappa flera kvällar på knä framför granen. Han lade kartonger och brädbitar på golvet, byggde backar och berg och bredde ett tunt lager bomullssnö över alltihop. Här vid skidbacken sätter vi småtomtarna, sa han till mig. Och längst fram ställer vi den stora, fina porslinstomten jag fick av moster Signe i fjol. Här kan han stå och röka sin pipa och bredvid honom får julbocken stå, så att han kan dra alla julklapparna. Men här ska vi lägga mossa och trollskägget vi hämtade i skogen och där får den fula trollgubben bo.

Jag tyckte inte om trollgubben. Han hade svart hår som rev mina händer när jag tog i det, han hade krokiga, mörka ben och armar, ögonen var svarta, otäcka och hans kläder av näver gjorde mig illa. Han såg inte alls ut som de fina trollen som hjälpte prinsessan i *Bland tomtar och troll*.

Det var pappa och jag som klädde granen, men det var mamma som bestämde om ljusen satt rätt. Jag fick trä nya trådar i en del av julgranskulorna och smällkaramellerna. Ibland kunde jag hitta något kvar längst inne i någon av smällkaramellerna, bakom silkespapperet. Om jag grävde försiktigt gick det att ta fram karamellen där inne utan att papperet gick sönder. Längst uppe i toppen satte vi spiran, för pappa ville ha spira och inte stjärna. Varje år försökte han få mamma att gå med på att sätta upp flaggirlangerna och varje år sa hon att det inte var fint. Varje år tyckte pappa att glittret skulle hänga från toppen och nedåt och varje år tyckte mamma att det skulle hängas varv på varv runt granen. Varje år visste jag inte om det skulle bli en god jul eller om det skulle bli en annan jul.

Alldeles före julafton bar mamma in extra vattenhinkar och tvättade mitt långa hår och jag fick schampo i ögonen fast mamma köpt en stor plastring som jag hade mellan håret och pannan. Sedan lade hon upp mitt hår på sämskskinnsjottorna innan hon lade upp sitt eget och kokade skinkan, griljerade den och kokade den söta, starka senapen.

Det doftade alltid skinka när moster Mary klev in genom dörren med två starka armar och två händer som började jobba på en gång, med resväskan full av julklappar, inlagda sillen, nybakade kakor och *Såningsmannen*.

Dagen före julafton jobbade mamma till sent in på kvällen och hon jobbade på julafton. Moster Mary eldade i kakelugnen så att den var varm hela vägen upp, hon höll elden i spisen igång, lade upp kaffebrödet fint på faten, putsade sockertången, skalade potatis, gjorde smörkulor och lade dem i pyramid, gjorde sillsallad och skar upp syltorna, lade upp grisfötterna prydligt, vek servetterna till fina blommor och dukade och strök det sista, medan hon och jag lyssnade på Nicke Lilltroll. Ibland när moster Mary kokat sig en kopp kaffe läste hon en bit ur Såningsmannen för mig, fastän vi egentligen inte hade tid. Sedan lärde hon mig att rulla dukar så att de inte blev skrynkliga och att vika näsdukarna rätt. Så att de tog liten plats och så att det såg ordentligt ut.

Pappa rakade sig och satte på sig Aqua Vera innan han drog brylcremen genom håret och använde den stora stålklämman, som gjorde så ont, till en stor våg på varje sida. Sedan gned han fingertopparna med citron och jag såg på när hans tobaksbruna fingertoppar blev julfina. Vita skjortan som mamma kokat ren och strukit, fina grå kostymbyxorna vädrade och pressade. Men inte slipsen, sa han alltid, men sedan satte han ändå på sig den när det var julafton på riktigt.

Ibland gick pappa till barberaren och rakade sig och jag fick inte följa med. När han efter det gick ut till vedboden en massa gånger fastän vi redan hade fullt med ved under spisen och i vedlåren blev moster Mary alldeles röd om kinderna redan innan hon satt på sig rouget. Orden som kom ur henne lät alldeles annorlunda fastän det var samma ord som vanligt och hon ville inte läsa något alls ur Såningsmannen.

Det är julafton, sa hon till pappa ibland, och det här är en liten flicka du har. Då fick pappa konstiga ögon och gick ut en extra gång till vedboden. Jag visste att moster Mary inte borde ha sagt det hon sa och jag förstod att jag borde ha sagt åt henne det. Men jag visste inte hur jag skulle säga. Det var mitt fel att pappa var där ute extra länge nästa gång och att moster Marys läppar var stela och konstiga, det var mitt fel att mamma skulle bli ledsen när hon kom hem.

På riktigt var det julafton när mamma kom hem från Modigs. På julafton grät mamma nästan aldrig. Då satte hon på sig sammetsklänningen och ett extra lager av rött läppstift, pudrade näsan, gjorde kinderna röda och kammade sig så att lockarna blev små rullar i varandra. På julafton hade hon parfym och guldblommehalsbandet hon fått från Amerika och vita örhängen som gjorde örsnibbarna röda och så ömma att hon alltid masserade dem då och då medan hon diskade allt på julaftonsnatten.

På julafton låg min nystrukna klänning redan framme och jag fick hjälp att dra den över huvudet innan mamma borstade ut håret och band upp det med rosetten. Jag hade en mörkblå klänning med vit, rund krage och stora puffärmar, utanpå klänningen satt det ett vitt spetsförkläde. När jag speglade mig försökte jag le med ögonen och jag svängde runt med kjolen och jag var fin.

Jag spillde aldrig när vi doppade i grytan och drack julmust och sjöng Hej tomtegubbar. Ingenting fick bli fel, mamma fick inte bli ledsen. Efter tomtegubbarna kom tomten och

mamma somnade på köksstolen så fort han gått. Ibland somnade hon medan han delade ut julklapparna. Vaknade då och då. Diskade alltid innan hon lade sig.

Varje år när julen var slut, bad pappa att vi skulle behålla julgranen när det blev Tjugonedag Knut. Bara ett litet tag till, Ingegerd, sa han. Bara till nästa helg, sa han när det gått ett litet tag. Bara tills januari är slut. Bara till min födelsedag.

Så blev det ibland. Den fina granen stod kvar till mitten av februari, när pappa fyllde år. Men däremellan hade mamma satt på mig julaftonsklänningen flera gånger och satt på mig alla tjocka kläderna ovanpå och så hade vi åkt på sparken till alla julgransplundringarna. Till Frälsningsarmén och Syföreningen och Missionskyrkan och alla andra julgransplundringar som mamma kunde hitta. När vi kom dit tog mamma fram mina svarta lackskor och nykokade vita knästrumpor ur väskan och rättade till hästsvansen med lockigt hår och stora rosetten. Först dansade barnen Råven raskar över isen, Skära, skära havre, Sju vackra flickor i en ring, Tre små gummor skulle gå en gång, Viljen I veta och viljen I förstå och Karusellen som skulle gå till kvällen. Sedan fick man saft och kaka och ibland fick man fiska i fiskdamm, men alltid fick man en påse av tomten. Ofta somnade jag på sparken när mamma sparkade hemåt. Men ibland var jag vaken hela vägen och det var svart på himlen och runt omkring, men snön var vit och stjärnorna lyste.

En gång fick jag ingen påse av tomten för de trodde inte att det skulle komma så många barn. Det är inte rätt, sa mamma flera gånger när jag satt på sparken på väg hem, det är inte rätt av dem att du inte skulle få.

Ibland när vi kom hem hade pappa somnat i soffan med alla kläderna på och alla lamporna tända och vi tassade sakta, försiktigt in för att inte väcka honom. Mamma letade cigarettaska och osläckta fimpar och sa till mig att göra det också så att inte hela huset skulle brinna upp. Ibland var han vaken och pratade, pratade, ville inget höra, inget veta, bara vara med oss hela tiden, bara säga samma saker och mamma stekte potatis och fläsk så att han skulle bli trött och somna. Ibland var han vaken och hade kokat kaffe till mamma och tagit in mina skidor och vallat dem och lagat bindningen och fyllt vedlåren med nyhuggen ved. Då berättade han ännu en saga om den lilla flickan med de långa flätorna och jag somnade till hans röst och kaffedoften och mammas nynnanden.